

## تأثیر قصه‌های قرآنی بر مهارت پرسشگری دانش آموزان

محمد رضا شاه آبادی<sup>۱</sup>

دکتر قدسی احقر<sup>۲</sup>

دکتر سعید بهشتی<sup>۳</sup>

### چکیده

هدف از این پژوهش تعیین اثر قصه‌های قرآنی بر مهارت پرسشگری دانش آموزان پسر پایه دوم متوسطه منطقه ۵ شهر تهران در سال تحصیلی ۹۵-۱۳۹۴ بود. این پژوهش، نیمه آزمایشی از نوع پیش آزمون- پس آزمون با گروه آزمایش و کنترل و مرحله پیگیری بود. حجم نمونه بر اساس فرمول کوکران تعیین و با بهره‌گیری از روش نمونه‌گیری چند مرحله‌ای تعداد ۶۰ نفر از دانش‌آموزان به صورت تصادفی انتخاب شدند. نمونه انتخاب شده به دو گروه مساوی تقسیم شده و به حکم قرعه یک گروه به عنوان گروه آزمایشی (۳۰ دانش آموز) و گروه دیگر به عنوان گروه کنترل (۳۰ دانش آموز) مشخص شد. برای گردآوری داده‌ها از پرسشنامه مهارت‌های پرسشگری بک و جی ساپ (۲۰۰۴) که دارای ۴۹ سؤال ۵ گزینه‌ای در ۵ خرده‌مقیاس (پیش‌چیدگی، تحول، تردید و تغییر، جهان شمولی و انگیزش) می‌باشد، استفاده شد. برای تحلیل داده‌ها آمار توصیفی و آمار استنباطی (آزمون لوین، تحلیل کوواریانس و  $t$  همبسته) به کار گرفته شد. نتایج پژوهش، ضمن تایید فرضیه‌های تحقیق، نشان داد مهارت‌های پرسشگری دانش‌آموزانی که قصه‌های قرآنی را دریافت کرده بودند به طور معناداری بالاتر از مهارت‌های پرسشگری دانش‌آموزانی است که قصه‌های قرآنی را دریافت نکرده‌اند. همچنین قصه‌های قرآنی بر مهارت پرسشگری موثر بوده و در طول زمان از پایداری مناسبی برخوردار است. بنابراین می‌توان نتیجه گرفت که قصه‌های قرآنی روشی موثر برای ارتقای مهارت‌های پرسشگری دانش‌آموزان است.

**کلیدواژگان:** قصه‌های قرآنی، مهارت پرسشگری (پیش‌چیدگی، تحول، تردید و تغییر، جهان شمولی و انگیزش)

تاریخ دریافت: ۹۴/۱۲/۱

تاریخ پذیرش: ۹۵/۱۰/۲۹

mrshahabadi@yahoo.com

۱. دانشجوی دکتری رشته فلسفه تعلیم و تربیت دانشگاه آزاد اسلامی، واحد علوم و تحقیقات

ahghar2004@yahoo.com

۲. عضو هیات علمی (دانشیار) سازمان پژوهش و برنامه‌ریزی آموزشی، پژوهشگاه مطالعات آموزش و پرورش (نویسنده مسئول)

beheshti@atu.ac.ir

۳. عضو هیات علمی (استاد) دانشگاه علامه طباطبایی

## مقدمه

قصه به منزله بافتی هنری و تأثیرگذار کاربرد فراوانی دارد. خداوند نیز از این قالب استفاده کرده و رهنمودهای خود را در قرآن کریم به صورت قصه نازل فرموده است (دشتی، ۱۳۸۰). انسان به سبب ویژگیهای خاص روحی اش به قصه علاقه‌مند بوده و چه بسا راه و رسم قهرمانان آن را الگوی خود قرار می‌دهد. بنابراین با قصه نه تنها می‌توان انسان را با میراث فرهنگی و آداب جامعه و جهان آشنا ساخت و قدرت تفکر او را پرورش داد، بلکه می‌توان زمینه خودسازی و جامعه سازی را در وی برانگیخت (پورخالقی، ۱۳۷۱). محکم ترین دلیل بر ریشه دار بودن علاقه انسان به قصه، توجه کتابهای مذهبی و به ویژه قرآن مجید به قصه است. بسیاری از نویسندگان، شاعران و عرفا نیز افکار خود را در قالب قصه بیان کرده اند (رهگذر، ۱۳۶۶). یکی از مباحث بسیار جالب، دقیق و پندآموز قرآنی، بحث قصه‌ها یا داستانهای قرآنی است. قرآن کریم نیز به نیاز بشر و گرایش او به قصه توجه نشان داده است و با تأکید بر علایق طبیعی انسان، بسیاری از مباحث ظریف اعتقادی، اجتماعی و اخلاقی را در قالب زیباترین داستانها طرح و ارائه کرده است. خداوند متعال در سوره‌های متعدد قرآن کریم، از طریق نقل داستان گذشتگان سعی در هدایت، تربیت و اصلاح رفتار بشر داشته است. حتی خداوند یکی از کارهای خود را قصه گویی برشمرده است و خطاب به پیامبر خود حضرت محمد(ص) می‌فرماید: ما بهترین سرگذشت‌ها را از طریق این قرآن، که به تو وحی کردیم، قصه می‌کنیم (سوره یوسف، آیه ۳). در قرآن کریم قصه‌های حقیقی بسیاری وجود دارد که فضای آنها آنگونه مخاطب را تحت تأثیر قرار می‌دهد که او با میل و علاقه همگام با داستان پیش می‌رود. ساختار دلنشین و زیبای قصه‌ها به گونه ای است که در همه فرازها، حق را از باطل جدا می‌کند و خواننده را از سرانجام ناسپاسی، نافرمانی، مردم آزاری، شرک، کفر و گناه آگاه می‌سازد. از این رو، با توجه به تأثیر قصه بر دانش آموزان و علاقه مندی آنها به آن، قصه‌های قرآنی بهترین وسیله برای آموزش و اصلاح رفتار در دانش آموزان می باشد. قرآن کریم در شیوه روایتی خود بر طرح پرسش تأکید بسیار دارد؛ طرح پرسشهایی که مخاطبان را در پی یافتن پاسخهایشان به تعقیب متن ترغیب می کند. برای یافتن این پاسخها آیات را پی می‌گیریم. بلاغت در قصه‌های قرآنی این فرصت را برای مخاطب فراهم می آورد که حقیقت ناگفته را در قلمرو صورتهای اندیشه خود بجوید (حسینی، ۱۳۸۴). قرآن کریم در بیش از ۳۰۰ آیه مستقیماً انسانها را به خردورزی و تعقل ترغیب و تشویق می کند. افزون بر آن، پرسش قرآنی نیز تأکیدی چشم‌گیر و بدون قید و شرط به جنبه عقل ورزی دارد و از این راه می‌توان حجیت عقل را در نظر قرآن اثبات

کرد، چرا که استفه‌امی که در این کتاب آسمانی طرح شده است گفتگوی عقلانی را با مخاطبان سامان می‌دهد و در پرسشی که متکلم مطرح می‌کند، انتظار دارد که مخاطب با اندیشه پاسخ گوید (ابض شلمانی ۱۳۸۰). توجه به بُعد پرسشگری، درگیرکردن ذهن با پرسشها و بحث و گفتگو درباره آنها نقطه آغاز تفکر در دانش آموزان است. طرح مسأله و بحث و گفت و گو درباره قصه- های قرآنی شیوه ای است که برای پاسخگویی به پرسش دانش آموزان انتخاب شده است (فیلیپ کم، ۱۳۸۵). توانایی پرسشگری در انسان از چهارسالگی بروز می‌کند و شیوه‌های مواجهه با پرسشهای کودک روی شخصیت و آینده او تأثیر بسزایی دارد. بهره‌گیری از قصص قرآنی زمینه را برای طرح سؤالات فراهم می‌کند. این قصص سؤالاتی را برای مخاطبان پیش می‌آورند که لزوماً پاسخی ندارند اما سبب تلاش فرد برای یافتن پاسخ می‌شوند و افراد متفکر را در مسیر رشد و تحول و کمال دین هدایت می‌کنند. در قصه‌های قرآنی با سؤالاتی روبه رو هستیم که افراد را به فکر فرو می‌برد و به جستجو وامی‌دارد (منصورنژاد، ۱۳۸۵).

معلمان از مهارت پرسشگری برای ارزشیابی یادگیری دانش آموزان، واری کارها و تکالیف کلاسی، مرور و خلاصه‌سازی درسها و جلب توجه دانش آموزان استفاده می‌کنند (بلک،<sup>۱</sup> ۲۰۰۱). بسیاری از صاحب نظران حیطه روانشناسی و آموزش و پرورش پرسش کردن را مؤلفه اساسی فرآیند یادگیری می‌دانند. مثلاً، پیازه معتقد بود تفکر منطقی که از طریق دستکاری اشتباه به وجود می‌آید را می‌توان به خوی پرسش‌گرانه نیز بسط داد. بنا به گفته بلون و بلاک (۱۹۹۲) سؤال پرسیدن یک فرایند آموزشی است که محور تعامل در کلاس درسی به شمار می‌آید (سیف ۱۳۸۸). بک و جی‌سپ<sup>۲</sup> (۲۰۰۴) بر این باورند که مهارت پرسشگری از مهارتهایی است که شخص از طریق پرسشگری، شاخصهای مهم پیچیدگی، تحول، تردید و تغییر، جهان شمولی و انگیزش را به شرح زیر از نزدیک می‌آزماید:

- تغییر و تردید: تأکید بر پرسشها از طریق پاسخهای قطعی و این نگرش که تردید یک تجربه مثبت است.
- تحول: باز بودن نسبت به تغییر نگرشها با گذشت زمان و بررسی مداوم باورهای فعلی.
- جهان شمولی: پذیرش دیگر مذاهب جهانی و نیز راههای صحیح پیگیری حقیقت و خداوند.

---

1. Black

2. Beck & Jessup

➤ پیچیدگی: داشتن نگرشهای پیچیده و فلسفی نسبت به مسائل در مقابل نگرشهای ساده و سیاه و سفید.

➤ انگیزه‌های وجودی: درجه ای از نگرانیهای وجودی برای یافتن هدف یا مفهوم و روشی در زندگی.

همچنین پرسشگری تمایل فردی را برای پذیرفتن پیچیدگی مسائل وجودی زندگی نشان می‌دهد. افراد دارای جهت گیری پرسشگری مایل نیستند پاسخهای قالبی را بپذیرند. پس می‌توان به این نکته اشاره کرد که قصه‌گویی از فعالیتهایی است که می‌تواند بدون ایجاد حساسیت در نظام آموزشی از عهده مسئولیت خطیر پرورش کودکان بر آمده و همه چیز را همانند حلقه ای واحد به دور خود جمع کند (پشم فروش، ۱۳۸۰).

نتایج پژوهش شکیبایی و همکاران (۱۳۸۹) مؤید آن است که مهارت پرسشگری و ابعاد آن (پیچیدگی، تحول، تردید و تغییر، جهان شمولی و انگیزش) در دانش آموزان با بیان داستان افزایش می‌یابد. نتایج پژوهش لیمن (۱۹۶۰) بیانگر آن است که بیشتر دانشجویان فاقد قدرت استدلال و مهارتهای پرسشگری هستند و آموزش قدرت استدلال و مهارتهای پرسشگری باید از دوران کودکی آغاز شود (کم، ۱۳۸۵). یافته پژوهش هلگسون<sup>۱</sup> (۲۰۰۴) مؤید آن است که آموزش داستان موجب کاهش و اصلاح تفکر منفی در کودکان شده و در نتیجه رفتار تهاجمی آنها کاهش یافته است. بیان داستان و نیز گوش فرادادن به آن دانش آموزان را به یادگیری تشویق می‌کند (زیپس)<sup>۲</sup> (۱۹۹۵). تحول جاری در آموزش بر اهمیت درگیر ساختن دانش آموزان با سؤالات پی در پی تاکید دارد. چنین فرآیندی مستلزم آموزش معلمان است زیرا معلمان تازه کار برای تربیت ذهن کاوشگر دانش آموزان با چالشهای بسیار مواجه هستند (کوری و دیویس)<sup>۳</sup> (۲۰۱۰). بر اساس شواهد موجود این پژوهش کوششی در پاسخ به این سؤال است که آیا آموزش قصه‌های قرآنی بر مهارت پرسشگری (پیچیدگی، تحول، تردید و تغییر، جهان شمولی و انگیزش) دانش آموزان مؤثر است؟

### فرضیه‌های پژوهش

۱. آموزش قصه‌های قرآنی بر مهارت پرسشگری (پیچیدگی، تحول، تردید و تغییر، جهان شمولی و انگیزش) دانش آموزان مؤثر است.

1. Helgeson

2. Zipes

3. Cory & Davis

۲. اثر قصه‌های قرآنی بر مهارت پرسشگری (پیچیدگی، تحول، تردید و تغییر، جهان شمولی و انگیزش) دانش آموزان در طول زمان از پایداری مناسب برخوردار است.

### روش پژوهش

این پژوهش نیمه آزمایشی از نوع پیش آزمون- پس آزمون با گروه کنترل و مرحله پیگیری اجرا شد.

جدول ۱. طرح پیش آزمون - پس آزمون با گروه کنترل و مرحله پیگیری

| مرحله<br>گروه | مرحله<br>پیش آزمون | متغیر مستقل | مرحله<br>پس آزمون | مرحله<br>پیگیری |
|---------------|--------------------|-------------|-------------------|-----------------|
| آزمایش        | $T_b$              | X           | $T_a$             | $T_a$           |
| کنترل         | $T_b$              | -           | $T_a$             | -               |

### جامعه آماری

جامعه آماری شامل همه دانش آموزان پسر پایه دوم متوسطه دولتی منطقه پنج شهر تهران در سال تحصیلی ۹۵-۱۳۹۴ بوده است.

### حجم نمونه

به این دلیل که مقیاس اندازه‌گیری پیوسته بوده و فرضیه‌های پژوهش دو دامنه در سطح اطمینان ۹۵٪ بودند، حجم نمونه طبق فرمول کوکران ۶۰ نفر مشخص شد.

### شیوه نمونه‌گیری

در این پژوهش از روش نمونه‌گیری تصادفی ساده با گروه کنترل و مرحله پیگیری به شرح زیر استفاده شد.

مرحله اول: ابتدا از میان مدارس دولتی پسرانه پایه دوم متوسطه منطقه پنج شهر تهران یک مدرسه به صورت تصادفی انتخاب شد.

مرحله دوم: پرسشنامه مهارت‌های پرسشگری روی دانش آموزان پایه دوم متوسطه اجرا شد و دانش آموزانی که مهارت‌های پرسشگری آنها پایین‌تر از متوسط بود مشخص شده و از میان آنها به صورت تصادفی ۶۰ نفر انتخاب شدند.

مرحله سوم: نمونه انتخاب شده به دو گروه مساوی تقسیم شده و به حکم قرعه یک گروه به عنوان گروه آزمایشی و گروه دیگر به عنوان گروه کنترل مشخص شد.

مرحله چهارم: قصه‌های قرآنی روی گروه آزمایشی اجرا شده و گروه کنترل هیچ گونه آموزشی را دریافت نکرد.

## ابزار اندازه گیری

به منظور گردآوری داده‌ها از پرسشنامه مهارت پرستگری بک و جی ساپ (۲۰۰۴) که دارای ۴۹ سؤال ۵ گزینه ای در ۵ خرده مقیاس (تغییر و تردید، جهان شمولی، پیچیدگی، تحول و انگیزش) بود، استفاده شد. ضریب پایایی این پرسشنامه را خلیلی (۱۳۸۸) و عبدالله پورینه خلخال (۱۳۹۰) با بهره‌گیری از روش آلفای کرونباخ ۰/۸۵ گزارش کرده اند.

### محاسبه ضریب پایایی در این پژوهش

ابتدا ۶۰ نفر از دانش آموزان به صورت تصادفی انتخاب و پرسشنامه مهارت‌های پرستگری روی آنها اجرا شد و با روش آلفای کرونباخ ضریب پایایی به شرح زیر مشخص شد.

جدول ۲. ضریب پایایی پرسشنامه مهارت‌های پرستگری با استفاده از روش آلفای کرونباخ

| مهارت‌های پرستگری | مهارت‌های پرستگری |         |            |               |            | ابزار             |
|-------------------|-------------------|---------|------------|---------------|------------|-------------------|
|                   | انگیزش            | پیچیدگی | جهان شمولی | تغییر و تردید | تحول و رشد | خرده مقیاس        |
| ۰/۸۵              | ۰/۸۰              | ۰/۸۶    | ۰/۸۹       | ۰/۸۱          | ۰/۸۷       | روش آلفای کرونباخ |

همان طور که ملاحظه می‌شود پرسشنامه مهارت‌های پرستگری از ضریب پایایی بالا و قابل قبولی برخوردار است.

### تعیین روایی محتوایی

ابتدا پرسشنامه مهارت‌های پرستگری همراه با اهداف و فرضیه‌های پژوهش در اختیار تعدادی از اساتید که از تخصص و تجربه کافی برخوردار هستند قرار گرفت تا درباره محتوای سؤال‌های پرسشنامه قضاوت و داوری کنند. آنگاه نظرات آنها گردآوری و پرسشنامه پس از اصلاح روی دانش‌آموزان اجرا شد.

### شیوه تجزیه تحلیل داده‌ها

جهت تحلیل داده‌ها از آمار توصیفی و آمار استنباطی (آزمون کوواریانس و آزمون t) استفاده شد.

### نتایج یافته‌ها

#### توصیف داده‌ها

جدول ۳. میانگین و انحراف معیار نمرات مهارت پرسشگری و ابعاد آن به تفکیک دو گروه گواه و آزمایش در مرحله پیش آزمون و پس آزمون و پیگیری

| مرحله         |  | آزمایش    |              |          |              |         |              |           |              | گروه گواه |              |
|---------------|--|-----------|--------------|----------|--------------|---------|--------------|-----------|--------------|-----------|--------------|
|               |  | پیش آزمون |              | پس آزمون |              | پیگیری  |              | پیش آزمون |              | پس آزمون  |              |
| متغیر         |  | میانگین   | انحراف معیار | میانگین  | انحراف معیار | میانگین | انحراف معیار | میانگین   | انحراف معیار | میانگین   | انحراف معیار |
|               |  | ۳۱/۷۷     | ۴/۲۵         | ۳۳/۷۷    | ۵/۲۰         | ۳۲/۹۳   | ۴/۸۷         | ۲۹/۹۰     | ۴/۰۷         | ۲۹/۹۳     | ۴/۳۸         |
| تحول و رشد    |  |           |              |          |              |         |              |           |              |           |              |
| تغییر و تردید |  | ۴۰/۳۰     | ۶/۶۲         | ۴۸/۱۳    | ۱۰/۶۴        | ۴۹/۴۳   | ۷/۶۸         | ۴۲/۳۰     | ۴/۳۰         | ۴۲/۱۳     | ۴/۳۷         |
| جهان شمولی    |  | ۲۶/۳۳     | ۴/۰۵         | ۲۹/۱۷    | ۴/۹۲         | ۲۹/۴۰   | ۳/۳۴         | ۲۶/۶۷     | ۴/۶۹         | ۲۶/۵۳     | ۴/۴۲         |
| پیش‌بینی      |  | ۲۵/۲۷     | ۳/۴۹         | ۲۸/۱۷    | ۵/۰۸         | ۲۷/۲۳   | ۳/۷۳         | ۲۴/۳۷     | ۲/۸۶         | ۲۴/۴۳     | ۳/۰۰         |
| انگیزش        |  | ۱۳/۱۰     | ۲/۸۹         | ۱۵/۰۰    | ۲/۰۵         | ۱۴/۴۰   | ۲/۲۱         | ۱۳/۶۳     | ۲/۷۶         | ۱۳/۶۰     | ۲/۸۴         |
| مهارت پرسشگری |  | ۱۳۶/۷۷    | ۱۴/۵۹        | ۱۵۴/۲۳   | ۲۲/۰۰        | ۱۵۳/۴۰  | ۱۳/۹۳        | ۱۳۶/۸۷    | ۸/۷۷         | ۱۳۶/۶۳    | ۸/۷۲         |

همانطور که در جدول ۳ ملاحظه می‌شود، تفاوت چندانی میان نمرات مهارت پرسشگری و ابعاد آن در بین گروه آزمایش و گواه در مرحله پیش آزمون مشاهده نمی‌شود اما تفاوت محسوسی بین نمرات مهارت پرسشگری در گروه گواه و آزمایش در مرحله پس آزمون وجود دارد و در مرحله پیگیری نمرات هر دو مرحله (پس آزمون و پیگیری) گروه آزمایش تقریباً یکسان است.

### تحلیل داده ها

یافته‌های تحقیق براساس فرضیه‌های پژوهش مورد تجزیه و تحلیل قرار می‌گیرند. برای تجزیه و تحلیل فرضیه‌های پژوهشی باتوجه به ماهیت آنها از آزمون تحلیل کوواریانس بین گروهی و همچنین آزمون  $t$  وابسته استفاده شده است اما نخست لازم است نتایج همگنی واریانسها در آزمون لوین گزارش شود.

جدول ۴. نتایج آزمون لوین درمورد پیش فرض برابری واریانس نمره‌های آزمودنیهای مورد مطالعه

| نوع آزمون | متغیر شاخص    |  | ضریب F | ضریب p |
|-----------|---------------|--|--------|--------|
|           |               |  |        |        |
| لون تست   | مهارت پرسشگری |  | ۱/۰۷   | ۰/۳۰۴  |

نتایج جدول ۴ نشان می‌دهد که در متغیر تحقیق مقدار  $f$  در سطح ۰/۰۵ معنادار نیست ( $p > ۰/۰۵$ ) بنابراین مفروضه یکسان بودن واریانسها و برابر بودن شیبه‌های ارتباطی بین پیش آزمون و پس آزمون در گروه کنترل و آزمایش تایید می‌شود و برای تحلیل فرضیه اول تحقیق می‌توان از آزمون تحلیل کوواریانس بین گروهی استفاده کرد.

## بررسی فرضیه اول پژوهش

قصه‌های قرآنی بر مهارت پرسشگری (پیچیدگی، تحول، تردید و تغییر، جهان شمولی و انگیزش) دانش‌آموزان پسر پایه دوم متوسطه تاثیر دارد.

جدول ۵. نتایج تحلیل کوواریانس اثرات آموزش قصه‌های قرآنی بر افزایش مهارت پرسشگری در بین دانش‌آموزان

| منبع تغییرات  | شاخص | SS<br>مجموع مجذورات | df<br>درجه آزادی | MS<br>میانگین<br>مجذورات | آماره آزمون<br>F | p     | ضریب<br>تغییر اتا |
|---------------|------|---------------------|------------------|--------------------------|------------------|-------|-------------------|
| مهارت پرسشگری |      | ۱۳۸۰/۸۷۵            | ۱                | ۱۳۸۰/۸۷۵                 | ۱۷/۹۰۰           | ۰/۰۰۱ | ۰/۴۳۹             |
| گروه          |      | ۴۶۶۷/۷۴۰            | ۱                | ۴۶۶۷/۷۴۰                 |                  |       |                   |
| خطا           |      | ۱۴۸۶۳/۴۵۸           | ۵۷               | ۲۶۰/۷۶۲                  |                  |       |                   |
| کل            |      | ۱۲۸۹۹۴۲/۰۰          | ۶۰               |                          |                  |       |                   |

با توجه به اطلاعات جدول ۵ و براساس نتایج آزمون تحلیل کوواریانس، قصه‌های قرآنی بر مهارت پرسشگری دانش‌آموزان مورد مطالعه معنادار بوده است ( $F = ۱۷/۹$  و  $P = ۰/۰۰۱$ ). همچنین میزان این تفاوت، یعنی ضریب تغییر اتا برابر ۰/۴۳۹ شده است؛ یعنی حدود ۴۳/۹ درصد از تغییرات در مهارت پرسشگری دانش‌آموزان گروه آزمایش در اثر آموزش قصه‌های قرآنی بوده است. بنابراین، نتایج نشان دهنده آن است که آموزش قصه‌های قرآنی مهارت پرسشگری دانش‌آموزان مورد مطالعه را افزایش داده است و این افزایش نیز از نظر آماری معنادار می‌باشد ( $P < ۰/۰۵$ ).

## بررسی فرضیه دوم پژوهش

اثر قصه‌های قرآنی بر مهارت پرسشگری (پیچیدگی، تحول، تردید و تغییر، جهان شمولی و انگیزش) دانش‌آموزان در طول زمان از پایداری مناسبی برخوردار است.

جدول ۶. نتایج آزمون t وابسته مهارت پرسشگری در میان دانش‌آموزان گروه آزمایش به تفکیک دو مرحله

## پس آزمون با پیگیری

| متغیر         | شاخص | پس آزمون |              | پیگیری  |              | آزمون t وابسته |       |
|---------------|------|----------|--------------|---------|--------------|----------------|-------|
|               |      | میانگین  | انحراف معیار | میانگین | انحراف معیار | نسبت t         | p     |
| مهارت پرسشگری |      | ۱۵۴/۲۳   | ۲۲/۰۰        | ۱۵۳/۴۰  | ۱۳/۹۳        | ۰/۲۴۰          | ۰/۸۱۲ |

نتایج حاصل از اجرای آزمون t وابسته در جدول ۶ نشان می‌دهد که نسبت t به دست آمده (۰/۲۴۰) با درجه آزادی ۲۹ از جدول t بحرانی (۲/۰۴) کوچکتر است ( $p > ۰/۰۵$ ). در نتیجه مهارت پرسشگری در میان دانش‌آموزان گروه آزمایش در مرحله پس آزمون با مرحله پیگیری تفاوت

معناداری با یکدیگر ندارند. لذا می‌توان بیان نمود که اثر قصه‌های قرآنی بر مهارت پرسشگری دانش‌آموزان مورد مطالعه در طول زمان از پایداری مناسبی برخوردار است.

### بحث و نتیجه‌گیری

یافته‌های پژوهش حاضر نشان داد آموزش قصه‌های قرآنی بر مهارت پرسشگری دانش‌آموزان موثر و در طول زمان از پایداری مناسبی برخوردار است. نتایج تحقیقات پیشین نشان داد آموزش قصه‌ها علاوه بر آنکه می‌تواند مهارت‌های اجتماعی یا رفتارهای مثبت را در میان افراد افزایش دهد، خطاهای پرسشی را نیز کاهش می‌دهد. همچنین تعدادی از پژوهشگران مذکور در نتایج و تحقیقات خود اظهار کرده اند که اثرات اینگونه مداخلات و آموزشها در مرحله پیگیری نیز ثبات نسبی داشته و در نتایج خود پایداری آموزش را نیز گزارش کرده اند.

در یافته‌های سلیمان‌نژاد و سودی (۱۳۹۳) تفاوت معناداری میان میانگین پس آزمون تأثیر قصه‌های قرآنی بر مؤلفه های مهارت اجتماعی وجود داشت و این اثر از پایداری مناسبی برخوردار بود. نتایج پژوهش خلجی (۱۳۹۱) نشان داد ارائه الگوهای دینی به دانش آموزان، ایجاد محبت نسبت به شخصیت‌های دینی، تهذیب اخلاق و عبرت آموزی از جمله تاثیراتی هستند که قصه‌ها در دانش آموزان ایجاد می‌کنند. از نقطه نظر آموزشی و تربیتی قصه‌گویی، ماهیت و ظرفیتی دارد که مفاهیم در قالب آن به صورتی تأثیرگذار و سازنده به کار می‌روند. مفاهیمی مانند دوستی، صبر، انصاف، تفکر و پرسش در قصه‌ها جان می‌گیرد و به جریان می‌افتد. این چنین است که این مفاهیم از حالتی مجرد و ذهنی به ماجرای ملموس و عینی تبدیل می‌شوند و نتایج طبیعی انتخاب‌های انسانها را در قالب زندگی روایت شده آشکار می‌سازند. همچنین، دنیای واقعی-غیرواقعی قصه‌ها به شنونده این امکان را می‌دهد که گونه‌های مختلف زندگی را تجربه و انتخاب نماید. مخاطب با شروع قصه به دنیای جدیدی قدم می‌گذارد، با محیط ارتباط برقرار می‌کند و همراه با قهرمان داستان لحظات ترس، خشم، اضطراب و عشق را تجربه می‌نماید و در فضای این تجربه به انتخاب‌های جدیدی می‌رسد. بنابراین، قصه این امکان را برای ما فراهم می‌کند که در جهان‌هایی گوناگون زندگی کنیم. قصه به ما رؤیایی می‌دهد که در درونمان شور تغییر و دگرگونی ایجاد می‌کند. از این رو قصه و قصه‌گویی می‌تواند ابزاری عالی برای یادآوری، فهم و تثبیت شیوه‌های صحیح زندگی و نقد شیوه‌های غلط آن باشد (پشم فروش ۱۳۸۰).

ذکرایی و همکاران (۱۳۸۷) در مطالعات خود به این نتایج دست یافتند که بهره‌گیری از قصه‌گویی و نمایش خلاق سبب افزایش خلاقیت یادگیری، انعطاف و ابتکار دانش آموزان شده

است. نتایج پژوهش هلگسون (۲۰۰۴) بیانگر آن است که بیان قصه منجر به کاهش و اصلاح تفکرات منفی در کودکان شده است. داستان به ویژه قصه خود و زندگی نامه خود نوشت، فرد را یاری می‌دهد که تخیلات، رویدادها و تصوراتش را در یک کلیت یکپارچه منسجم کند و به گونه ای به ارتقای خود آگاهی فرد می‌انجامد. از کتابهای داستانی و قصه‌ها می‌توان برای مخاطب قراردادن طیف وسیعی از مسائل مانند رفتارهای حمایت کننده، ترس از تنهایی، رازها و ارتباط ها و مانند آنها استفاده کرد. برخی اندیشمندان از جمله برونر، لکس و تیز و جکسون نیز قصه گویی را شیوه ای طبیعی برای ساختن جهان می‌دانند. در این دیدگاه ارائه درسهای اخلاقی در چارچوب قصه برای سازمان دادن به یادگیریها در زندگی مطرح شده است. به این ترتیب که اگر قصه ها در برگیرنده اعمال و پیامدهای آن باشند، موجب رشد اخلاقی و تفکر می شوند (شیبانی و همکاران، ۱۳۸۵).

نتایج پژوهش شکیبایی و همکاران (۱۳۸۹) نشان داد که داستانهای مثنوی معنوی مولانا بر میزان مهارت پرسشگری و ابعاد آن موثر است. نتایج پژوهش چوزمپا و لاپیدوس<sup>۱</sup> (۲۰۰۹) مؤید است که آموزش مهارتهای پرسشگری سبب افزایش توانایی تفکر انتقادی در دانش آموزان شده است. نتایج پژوهش مارتینو و ماهر<sup>۲</sup> (۱۹۹۹) نشان داد آموزش مهارتهای پرسشگری فرآیند تفکر را افزایش می‌دهد. یافته‌های پژوهش مک‌لاند و موریسون<sup>۳</sup> (۲۰۰۳) بیانگر آن است که می‌توان با بهره‌گیری از قصه‌ها و قصه‌گویی بسیاری از مهارتهای پرسشگری را به کودکان آموزش داد. از این رو پرسشگری تمایل فردی را برای پذیرفتن پیچیدگی مسائل وجودی زندگی نشان می‌دهد. افراد دارای مهارت پرسشگری نمی‌خواهند پاسخهای قالبی را بپذیرند. توجه به مهارت پرسشگری، درگیرکردن ذهن آنان با پرسشهای فلسفی و بحث و گفتگو درباره آنها نقطه آغاز تفکر در دانش‌آموزان است (کم، ۱۳۸۵).

نتیجه آنکه پژوهشهای گوناگون به نوعی اثربخشی قصه و قصه گویی را در افزایش مهارتهای پرسشگری در دانش آموزان نشان داده اند. همچنین لینتا (۲۰۰۷) در مطالعات خود به این نتایج دست یافت که در صورتی که قصه‌ها کاملاً هدفمند و متناسب با گروه سنی دانش آموز انتخاب شوند، می‌توانند تاثیرات خوبی بر اعتماد به نفس و مهارتهای پرسشگری دانش آموزان داشته باشند (به نقل از قنبری، ۱۳۹۲). تگلای و رومن (۲۰۰۱)، در مطالعات خود از قصه‌ها به مثابه

1. Chorzempa & Lapidus

2. Martino & Maher

3. McClelland & Morrison

ابزاری برای واری مشکلات اجتماعی و پرورش مهارت‌های پرسشگری استفاده کردند (به نقل از قنبری، ۱۳۹۲).

در تبیین نتایج حاصل از پژوهش حاضر می‌توان اظهار نمود که براساس نتایج این تحقیق قصص قرآنی قادر است مهارت پرسشگری دانش آموزان را افزایش دهد و در طول زمان از پایداری مناسبی برخوردار است. لذا به نظر می‌رسد موضوع مهارت پرسشگری و تقویت آن در میان دانش آموزان یکی از متغیرهایی است که در سال‌های اخیر در حوزه شخصیت و روان‌شناسی مورد توجه بسیاری قرار گرفته است. قصه‌های قرآنی فرآیند رشد ذهنی را فعال می‌سازند، موجب تفکر و اندیشیدن خلاق در فراگیرندگان می‌شوند و به الگوپذیری و اسوه‌سازی مثبت کمک می‌کنند. قرآن عناصری را در قصه به کار گرفته است که بشر در قرن حاضر، با پیشرفت علوم و به ویژه با داستان نویسی نوین به آنها دست یافته است. قصه‌های قرآنی شکل و محتوای زیبا و برازنده‌ای دارند. قرآن از قصه به منزله بهترین وسیله آموزشی استفاده کرده و به آن برتری بخشیده است. روش قصه‌پردازی قرآن به گونه‌ای است که سبب تحریک کنجکاوی و پرسشگری می‌شود. هدف اصلی قرآن از نقل قصه‌ها عبور دادن انسان از گذرگاه‌های تاریک و رساندن او به سرزمین روشنایی‌ها و هدایت است (قطب، ۱۳۶۰). پرسشگری یک مهارت ذهنی است که دانش‌آموزان باید یاد بگیرند. یکی از فرصت‌های یادگیری این مهارت، در کلاس درس فعال ایجاد می‌شود. همچنین با پرسش‌های گوناگون دانش آموزان به فکر واداشته می‌شوند. سپس با پاسخهای آنها می‌توانیم متوجه شویم چگونه فکر می‌کنند و پیش زمینه ذهنی آنها چیست و با چه اطلاعاتی به کلاس آمده‌اند. پرسش‌ها باید هدفدار باشند. در کلاس درس هدفهای زیادی را می‌توان برای پرسش‌ها در نظر گرفت. معلمان اکثراً از پرسش برای ارزشیابی آموخته‌ها استفاده می‌کنند اما هدفهای گوناگون دیگری را نیز می‌توان در نظر گرفت که شاید از اهمیت بیشتری برخوردار باشند (گادینو، ۱۳۸۸).

بنابراین در جمع بندی کلی از پژوهش حاضر می‌توان اذعان نمود که قصه با در نظر گرفتن نیاز فطری انسان، همواره یکی از برنامه‌های مورد علاقه کودکان است. از این حیث اهمیت قصه در رشد اخلاقی از سوی بسیاری از صاحب نظران مورد بحث قرار گرفته است به همین سبب همواره یکی از عمده ترین و رایج ترین راههای انتقال ارزشها، تفکر و تقویت خلاقیت، قصه‌گویی و گوش سپردن به قصه‌ها بوده است. بنابراین مطالعه پرسشگری و شناسایی عوامل مرتبط و اثرگذار بر آن در میان دانش آموزان از اهمیت بسیار بالایی برخوردار است و نیز بالابردن این مهارت و خرده مقیاسهای آن مانند پیچیدگی، تحول، تردید و تغییر، جهان شمولی و انگیزش در میان جوانان

اثرات سازنده و مفید بسیاری را به همراه دارد؛ از جمله اینکه اولاً موجب نهادینه شدن موضوع پرسشگری و عمیق شدن درک آن می شود و ثانیاً در سطح اجتماع و به ویژه در میان همسالان در محیط مدرسه نیز سطح اطلاعات و آگاهی دانش آموزان را بالا می برد و در این صورت به لحاظ تاثیرات مثبت پرسشگری بین آحاد جامعه، تأثیر مطلوب و سازنده ای در زندگی و نگاه افراد به دنیای پیرامون خواهد گذاشت.

### **پیشنهاد راهبردی مبتنی بر یافته های پژوهش**

از قصه های قرآنی به منزله یک روش مؤثر در بالا بردن مهارت پرسشگری استفاده شود.

## منابع

- ابيض شلمانی، حسین. (۱۳۸۰). پرسش و پرسشگری در قرآن کریم. پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه تربیت مدرس.
- پشم فروش، مریم. (۱۳۸۰). قصص قرآن، عبرتی برای خردمندان. نشریه گلستان قرآن، شماره ۱۰۳، ۱۷-۱۸.
- پورخالقی چترودی، مه دخت. (۱۳۷۱). فرهنگ قصه های پیامبران. انتشارات آستان قدس رضوی، چاپ اول.
- حسینی، محمد. (۱۳۸۴). ریخت شناسی قصه های قرآن. تهران: انتشارات ققنوس، چاپ دوم.
- خلجی، حسن. (۱۳۹۱). بررسی تأثیر تربیتی قصه های قرآنی در تربیت دینی. پژوهش نامه تربیت تبلیغی، (۱)، ۹۷-۱۱۵.
- خلیلی، کرم. (۱۳۸۸). مهارت پژوهشگری در فرآیند آموزش. مجله رشد تکنولوژی آموزشی، شماره ۷، ۳۴-۳۶.
- دشتی، فخری. (۱۳۸۰). نقش قصه در زندگی کودکان. نشریه زن روز، ۶ بهمن.
- ذکریایی، منیژه؛ سیف نراقی، مریم؛ شریعتمداری، علی و نادری، عزت الله. (۱۳۸۷). بررسی اثر اجرای برنامه درسی با بهره گیری از قصه گوئی و نمایش (خلاق) بر خلاقیت و یادگیری دانش آموزان دختر پایه چهارم مقطع ابتدایی منطقه ۵ شهر تهران. پژوهشنامه تربیتی دانشگاه آزاد اسلامی واحد بجنورد، (۱۶)، ۱۹-۵۲.
- رهگذر، رضا. (۱۳۶۶). و اما بعد... (چندچونی در ادبیات کودکان و نوجوانان). تهران: حوزه هنری سازمان تبلیغات اسلامی، چاپ اول.
- سلیمان نژاد، اکبر و سودی، حورا. (۱۳۹۳). بررسی تأثیر آموزش مهارت‌های اجتماعی از طریق قصه‌های قرآنی بر کودکان. فصلنامه روانشناسی و دین، ۷ (۲)، ۸۱-۹۷.
- سید قطب. (۱۳۶۰). آفرینش هنری در قرآن، (ترجمه محمد مهدی فولادوند). تهران: بنیاد قرآن، شماره دوم.
- سیف، علی اکبر. (۱۳۸۸). روان شناسی پرورشی نوین. تهران: نشر دوران.
- شکیبایی، زهره؛ گلیچی؛ یاسر و خلعتبری، جواد. (۱۳۸۹). تاثیر داستان های مثنوی معنوی مولانا بر میزان مهارت پرسشگری فلسفی نوجوانان. فصلنامه تحقیقات مدیریت آموزشی، ۲ (۲)، ۱۱۷-۱۳۴.
- شیبانی، شهناز؛ یوسفی لویه، مجید؛ دلاور، علی و غفاری مجلج، محمد. (۱۳۸۵). تاثیر قصه درمانی بر کاهش علائم افسردگی در کودکان افسرده. مجله پژوهش در حیطه کودکان استثنایی، (۴)، ۹۱۶-۸۹۳.
- عبداله پوربهنه خلخال، رویا. (۱۳۹۰). بررسی تأثیر آموزش فلسفه بر ارتقای مهارت‌های پرسشگری و تفکر انتقادی دانش‌آموزان دختر پایه پنجم. کارشناسی ارشد تاریخ و فلسفه آموزش و پرورش دانشگاه آزاد اسلامی، واحد تاکستان.
- قنبری، لعیا. (۱۳۹۲). تاثیر قصه گوئی بر افزایش مهارت‌های اجتماعی. پایان نامه کارشناسی ارشد دانشگاه آزاد اسلامی واحد تهران جنوب.
- کم، فیلیپ. (۱۳۸۵). داستان های فکری ۱، (ترجمه فرزانه شهرتاش). تهران: انتشارات شهرتاش، چاپ اول.
- گادینو، سالی. (۱۳۸۸). پرسش کردن، (ترجمه حسین دانش فر). تهران: فاطمی.
- منصور نژاد، محمد. (۱۳۸۵). مطهری و پرسشگری؛ دغدغه های جوان پویا. تهران: انتشارات جوان پویا. چاپ اول، جلد ۳.
- Beck, R. & Jessup, R.K. (2004). The multidimensional nature of quest motivation. *Journal of Psychology and Theology*, 32(4), 283-294.

- Black, S. (2001). Ask me a question: How teachers use inquiry in a classroom. *American School Board Journal*, 188(5), 43-45.
- Chorzempa, B.F., & Lapidus, L. (2009). To find yourself, think for yourself: Using Socratic discussions in inclusive classroom. *Teaching Exceptional Children*, 41(3), 54-59.
- Cory, T.F., & Davis, E.A. (2010). Beginning elementary teachers' beliefs about the use of anchoring questions in science: A longitudinal study. *Science Education*, 94(2), 365-387.
- Helgeson, V. S. (2004). Cognitive adaptation, psychological adjustment and disease progression among angioplasty patients- 4 years later. *Health Psychology*, 22(1), 30-38.
- Martino, A.M., & Maher, C.A. (1999). Teacher questioning to promote justification and generalization in mathematics: What research practice has taught us. *Journal of Mathematical Behavior*, 18(1), 53-78.
- McClelland, M. M., & Morrison, F.J. (2003). The emergence of learning related social skills in Preschool Children. *Early childhood Research Quarterly*, 18, 206-224.
- Zipes, J. (1995). *Creative storytelling: Building community, changing lives*. New York: Routledge.